

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ СПОРТ
МИНИСТРЛІГІ
Т.Қ.ЖҮРГЕНОВ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ӨНЕР
АКАДЕМИЯСЫ**

Ә.О.Ж. 784.4.(398.8) (043) (574)
Д18

Қолжазба құқығында

«Музыкалық өнер» факультеті
«Дәстүрлі музыкалық өнер» кафедрасы

Даржанова Шолпан Жаркеткеновна

**КЕНЕН ӘЗІРБАЙҰЛЫ ӘН МЕКТЕБІНІҢ ӨЗІНДІК КӨРКЕМ ТІЛІ
МЕН ҮЙРЕТУ ӘДІСТЕМЕСІ**

6М040400 «Дәстүрлі музыка өнері» мамандығы,
Өнертану ғылымдарының магистры
дәрежесін алу үшін дайындалған
магистрлік диссертацияның
РЕФЕРАТЫ

(ғылыми-педагогикалық бағыт)

Ғылыми жетекші: Сабирова А.С.
Өнертану ғылымдарының кандидаты

Рецензент: Бердібай А.Р.
PhD – философия докторы

Алматы, 2018

КІРІСПЕ

Қазақ әндерінің сондайлық әдемілігі, әуезділігі туралы көптеген орыс және шетел зерттеушілері өз еңбектерінде айтып кеткен. Солардың бірі А.Е.Алехторов (1816-1918) 1893 жылы шыққан «Астраханский вестник» журналында былай дейді: «Байырғы әндер бір рудан екінші руға жайылып, уақыт өткен сайын жаңғыра шындалып отырады, қырғыздар (қазақтар) өздерінің халық әндерін, ол әндерді айтатын әншілерін мейлінше жақсы көреді, былайша айтқанда, әрбір қырғызды әнші деуге болады». Данышпан Абай адам баласының туғаннан жамбасы жерге тигенше өмірі әнмен байланысты екендігін: «Туғанда дүние есігін ашады өлең, – өлеңмен жер қойнына кірер денең» – деп келтіреді. Қазақ халқының ән өнері бүгінгі таңда ұрпақ алдында өз жемісін беруде.

Диссертация жұмысының өзектілігі - ақын Кенен Әзірбайұлының барлық музыкалық шығармашылығын алғаш рет тұтастай толық қарап, оның музыкалық ерекшеліктерін анықтау.

Кенен Әзірбайұлының музыкалық шығармашылығын түбегейлі зерттеп, атап айтқанда, әндерінің ерекшеліктерін, маңыздылығын тереңірек зерделеу қажет. Жоғарыда айтылған мәселелердің негізінде қазақ музыка өнері тарихында арнайы ғылыми зерттеу арналмаған Кенен Әзірбайұлының музыкалық шығармашылығын тұтас көркем құбылыс ретінде зерделеп шығу тақырыптың өзектілігін дәлелдейді.

Зерттеу нысаны – Жетісу өңірі дәстүрлі ән өнерінің көрнекті өкілі, әрі негізін қалаушы Кенен Әзірбайұлының әншілік шығармашылығы.

Зерттеу пәні - Кенен Әзірбайұлының әншілік шығармашылығының қалыптасуы және Кенен әндерінің тарихы, оқу орындарына әндерін үйрету әдістемесі.

Зерттеу болжамы: Егер жоғары оқу орындарында Жетісу әншілік мектебінің ірі өкілі Кенен әндерін үйретудің әдіс-тәсілдерінің нақты әдістемелік негізі жасалып оқытылса, студенттердің шығармашылық іс-әрекеттері жүйелі түрде дамып, мамандыққа деген қызығушылығы арта түсер еді.

Зерттеу жұмысының мақсаты – XIX ғасырда өмір сүрген ақын, әнші, сазгер Кенен Әзірбайұлының музыкалық әндерін жинақтау, оның шығармашылығын қазақ өнер тарихы аспектісінде дәуірлік сипаттарын айқындау және тақырыптық, көркемдік тіліне талдау жасау арқылы тұтастай музыкалық тұрғыдан баға беру болып табылады.

Негізгі мақсатты орындау үшін осы диссертациялық жұмыста төмендегідей **міндеттер** қойылды:

1. Кенен Әзірбайұлы өмір сүрген дәуірдің қоғамдық саяси-әлеуметтік сипатын саралай отыра, оның жекелей ғұмырнамасы мен шығармашылығына баға беріледі;
2. Әнші туралы музыкалық-тарихи мағлұматтарды, архивтік деректерді, жеке адамдардың мұрағаттарын жинастырып, оларды жан-жақты сараптау жұмыстары жүргізіледі;

3. Әншілік, ақындық өнерін игерудегі, жетілдірудегі суырып салма шеберлігі мен әнші ретінде кәсіпқойлық деңгейіне музыкалық тұрғыдан сипаттама беріп, шығармаларына ғылыми жүйелік негізде жан-жақты талдау нәтижесінде сазгер әндерінің тұтас музыкалық көркем тіл ерекшеліктері айқындалды. Әншінің XIX ғасырдағы Жетісу әншілік өнерінің қалыптасуына қосқан үлесі көрсетіледі;
4. Жетісу ән дәстүрі және Кенен әндерінің дербес стилі оқыту бағдарламаларындағы күзиреттілікті арттыруға және әннің аймақтық айрықша қасиеттерін сақтауда елеулі орындаушылық тәсілдері жан-жақты ғылыми сарапталады.

Жетекші идея:

Кенен шығармашылығын терең зерттеу, әндерінің тарихын жинақтау, Кенен әндерінің көркемдік тілін анықтап, репертуарын игертудің әдіс-тәсілдерін жетілдіру ғылыми-педагогикалық тұрғыдан маңызды мәселе. Себебі, Кенен әндерін игертудің әдіс-тәсілдері жүйелендіруді, нақтылауды қажет етеді.

Зерттеу жұмысының ғылыми әдістемесі:

Өнертанушылардың Кенен шығармашылығы хақындағы еңбектерге теориялық талдау; ғалымдардың домбырамен ән, ән-жыр өнері бағытындағы зерттеу еңбектерін теориялық талдау; белгілі орындаушылардың үн-бейне жазылымдарын тыңдау арқылы әнші-жыршылардың орындаушылық шеберліктеріне сараптама жасау. Зерттеу барысында белгілі музыка зерттеушілер А. Байгаскина, А. Темірбекова, С. Елеманова, И. Қожабеков, А. Бердібай, А. Мұқанова тағы басқа жетекші ғалымдардың зерттеу нәтижелері қолданады. Диссертациялық еңбекте тарихи-хронологиялық, салыстырмалы-теориялық және жүйелі, кешенді зерттеу әдістері қолданылды.

Тақырыптың ғылыми зерттелу деңгейі. Ұлттық өнертану, музыкатану ғылымында Кенен Әзірбайұлының өмірі мен шығармашылығы ғылыми тұрғыда арнайы зерттелген емес. Кенен мұрасы хақында тек әдебиетшілер - М.Әуезов, С.Мұқанов, Е.Ысмайылов, А.Жұбанов және халық ақыны Ж.Жабаев құнды пікірлер айтты. Ал С. Бегалин, С.Бақбергенов], С.Сейітов, Т. Сыдықов, Ә. Тәжібаев, Н. Төреқұлов, М. Жолдасбеков, С. Негимов, Т. Кененова, А. Өтеннің, т. б. мақалалар мен естеліктер жазды. Әр жылдарда жазылған музыка зерттеуші-ғалымдар жалпы қазақтың дәстүрлі әніне қатысты ғылыми зерттеу мақалалары мен публицистикалық еңбектер, сонымен бірге Жетісу аймағының музыкалық дәстүрімен музыкалық фольклоры, XX ғасырдың басындағы хал-ахуалы А.Жұбановтың, Б.Ерзаковичтың, А.Темірбекованың, А.Серікбаеваның, Ә.Нұғманованың, З.Қоспақовтың, С.Елеманованың, А.Бердібайдың, Ә.Сабированың, А.Мұқанованың, Б.Бәбіжанның еңбектерінде кездеседі.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы. XIX ғасырда қалыптасқан қазақтың кәсіби әншілік өнеріне, соның ішінде, Жетісу әншілік мектебінің қалыптасуына зор үлес қосқан Кенен Әзірбайұлы музыкалық шығармаларының алғаш рет толықтай жинақталып зерттелуінің өзі тақырыптың ғылыми сипатын көрсетеді.

Ақын мұраларын зерттеу барысында диссертациялық жұмыстың жаңалықты тұстары төмендегі мәселелерден көрінеді. **Тұңғыш рет:**

1. Кенен Әзірбайұлы шығармашылығы жайлы ғылыми жарияланымдар, баспасөз беттеріндегі өмірбаяндық деректер, Жамбыл, Балуан Шолақтың қалыптасқан рухани-мәдени орта ретінде Кенен шығармашылығының көркемдік талап пен талғамға әсері жайлы тұжырымдалған байламдар жасау арқылы дәлелденді;
2. Кененнің музыкалық-этнографиялық жинақтарындағы шашыранды мұрасы жинақталып, әндерінің тарихы бір еңбекте тоғысты; Жүйелі қарастырылған Кенен әндері тұңғыш музыкатану әдістемесімен ғылыми сарапталды;
3. Композитордың әндері кешенді талданып қарастырылды. Нәтижесінде Кенен әндері қазақтың дәстүрлі ән өнеріндегі айрықша орны бар көркем құбылыс ретінде бағаланады;
4. Кенен Әзірбайұлының әндері оқу орындарында оқытылуда күрделілігі сарапталып, студенттерге үйрету әдістемесі жасалынды.

Қорғауға ұсынылған негізгі тұжырымдар:

1. Кенен Әзірбайұлы мұрасын Жетісу дәстүрінің кең тарихи аясында қарастыру оның дәстүрлі ән мәдениетіндегі дербес орнын айқындауға мүмкіндік берді. Ол әнші-сазгердің ХІХ ғасырдың ауызша дамыған кәсіпқой ән өнері мен урбанизацияланған ХХ ғасыр жазбаша өнердің әсерлерінің үйлесімін құрайтындығын аша түсті. Осы үдерістер сазгер әндерінің тақырыптық желі, ән мен өлең сабақтастығы, ырғақ пен құрылым деңгейлерінде жүзеге асады;

2. Кенен Әзірбайұлының әндерін кезеңдестіру нәтижесінде сазгердің әншілік шығармашылығының музыкалық-тілдің ерекшеліктерінің жүйесі қазақтың кәсіби-халық әндерінен дәстүрлі құралдарынан алшақтап, өзге музыкалық мәдениеттердің бірқатар стилистикалық сипаттарын пішінін қабылдай бастағандығын көрсетті;

3. Кәсіпқой әншіге қойылатын қатаң талаптарды сипаттау, әсіресе аспап сүйемелін жетілдіре білу, суырып салма шеберлікті ұштау, аспаптық қайырымдарды меңгеру, аспаппен дауысты үйлестіре білу, тыныс алу сәттерін ұтымды пайдалану, дыбыс бояуына мән бере отырып, демді үнемдеу тәсілдері, әннің табиғатын аша мағынасын түсіну, сахна мәдениетін меңгеру жолында репертуарын жасақтау мәселелері талқылану арқылы осы маңызды дағдыларды оқушыларда қалыптастыру жолдары жеке педагогикалық тәжірибеден туындаған өз әдістемемнің инновациялары тұңғыш рет сарапталды;

Зерттеу жұмысының теориялық және практикалық маңызы. Зерттеу жұмысында алынған нәтижелер мен ғылыми тұжырымдардың, қорытынды пікірлердің практикалық мәні үлкен. Ғылыми нәтижелерді қазақ музыкасының тарихына, қазақ ән өнері өкілдеріне қатысты зерттеу жүргізгенде, музыкалық жоғары оқу орындары, музыка факультеттерінің қазақ бөлімдерінде, өнер университеттерінде қазақ музыка әдебиеті мен тарихын, орындаушылық өнер тарихын өту барысында, арнаулы курстар мен

семинарларда, сондай-ақ гимназия, лицей, музыка пәнін, халық әні мамандығын тереңдетіп оқытатын мектептерде пайдалануға болады.

Зерттеу жұмысының құрылымы. Диссертация 89 беттен және ноталық қосымшадан тұрады. Диссертация кіріспеден, үш тараудан және қорытындыдан тұрады. Соңында пайдаланылған әдебиеттер тізімі және қосымша берілді. **Кіріспеде** тақырыптың өзектілігі, зерттелу деңгейі, мақсаты мен міндеттері, ғылыми жаңалығы, ұсынылатын тұжырымдар, зерттеу нысаны мен дерек көздері, теориялық-тәжірибелік маңызы, сарапталуы мен құрылымы жөнінде негізгі мәліметтер берілген.

Зерттеу жұмысымыздың *бірінші бөлімі 1.* – «Жетісу әншілік мектебі және Кенен Әзірбайұлы шығармашылығы» деп аталып, бұл бөлім екі тараудан тұрады, оның 1.1 - «Жетісу әншілік мектебінің дамуындағы алғышарттар» деп аталатын бірінші тарауында Жетісу өңірінің әншілік және жыршылық мектебінің ірі өкілдерінің шығармашылықтары туралы мәлімет бердік. Жетісу өңірінің әншілік-күйшілік, жыршылық-ақындық өнері, көрнекті өкілдері соңғы жиырма жылда көптеп зерттеле бастады. Жетісуда дәстүрлі ән өнері XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап қана қалыптаса бастаған. Оған дейін бұл өңірде жыр-терме, айтыс дамып келген. Алайда Жетісу өңірінің дәстүрлі ән өнерін зерттеп жүрген Сағатбек Медеубеков: “Ән өнері оған дейін де болған. Бірақ бізге жеткені сол XIX ғасырдың екінші жартысынан бастап қана”, – дейді.

1.2 Екінші «Кенен Әзірбайұлының шығармашылық болмысының қалыптасуы» деген тарауында әнші, ақын, композитор Кенен өмірі мен шығармашылығын жан-жақты, әдебиетшілер және музыка зерттеушілердің еңбектеріне сүйеніп жаздық. Бұл тарауда Кенен әндерінің шығу тарихы оның өмір белестерімен сабақтастыра баяндалды. Сазгер шығармашылығының қалыптасу кезеңдеріне орай топтастырылып жүйеленді. Зерттеудің материалдары өлкетанушылардың ақпарат құралдарындағы мәліметтерімен қатар, негізінен филологиялық және мұрағаттық деректерге сүйенілді. Өз алдына аса құнды дереккөзі – Төрткен Кененқызының бізге ауызша әңгімеде айтқан естеліктері құрайды. Демек, осы тарауда сазгер Жетісу өңірі ән дәстүрінің кесек тұлғасы ретінде және кең тарихи аяда қарастырылды.

Жұмысымыздың *екінші бөлімі 2.* – «Кенен Әзірбайұлы ән мектебінің айрықша көркем тілі» деп аталып, екі тараудан тұрады. Оның 2.1 - «Кенен әндерінің құрылымдық топтары» деп аталатын тарауында Кененнің бірнеше әндеріне талдау жасап, әндерін үш топқа бөліп қарастырдық.

Жалпы Кенен әндері көбіне сазды, мағыналы, есте сақтауға жеңіл, түрлі өлшемді, айтуға жеңіл болып келеді. Кенен әндері әуездің есте тез сақталатын болғандықтан, кез-келген адам тез үйреніп ала алады. Сондақтан Кенен әндерін еліміздің әрбір түпкірінен естуге болады. Басқа өңірлердегідей Жетісудың көп сазгерлері әлі түбегейлі зерттеле қойған жоқ. Сондықтан, мына шағын зерттеуіміз Кенен әндеріне берген алғашқы музыкалық сипаттамамыз. Болашақта осы ірі салалардың әрқайсысы жеке зерттеуді қажет ететіні сөзсіз.

2.2 - «Кенен әндеріне тән жеке қолтаңбалық жүйе (ырғақ, ладтық жүйе)» деген екінші тарауында Кенен әндерінің ырғақ және лад мәселесіне тоқталдық. Бірде екілі мақалаларда болмаса Кенен әндеріне байланысты бұл тақырыптар музыкатану саласында бұрын сонды зерттелмеген. Дәстүрлі кәсіби халық әндері сияқты Кенен әндерінен де төменгі бірінші сатымен аяқталуға бейімділік байқалады. Алайда оның шығармашылығының бірінші кезеңінде әннің жоғарғы бірінші сатымен аяқталуы орындау мәнерінің ерекшелігіне байланысты болса, кейінгі кезеңге жататын әндердің жоғарғы бірінші сатыда аяқталуы жалпы санының үштен бір бөлігіне дейін жеткен. Бұл өз кезегінде сазгер үшін әннің дәстүрлі аяқталуы маңызды болмағандығын көрсетеді деп ой қорытуға мүмкіндік береді. Осылайша Кенен Әзірбайұлының әншілік шығармашылығының музыкалық-тілдің ерекшеліктерінің жүйесі қазақтың кәсіби-халық әндерін жасайтын дәстүрлі жағдайлар мен әдістерден алшақтап, өзге музыкалық мәдениеттердің бірқатар стилистикалық сипаттарын өзіне ала бастайды. Бұл пішін түзетін мейлінше қатаң заңдылықтардың пайда болуын көрсетеді. Суырып салу еркіндігі бар ауызша-кәсіби әндерге бұл тән емес құбылыс болатын.

Диссертациямыздың *үшінші бөлімі 3.* - «Кенен әндерін оқу орындарында үйрету мәселелері» деп аталып, бұл бөлімді үш тарауға бөлдік. 3.1 - «Кенен әндерінің тарихы» деп аталатын тарауда осы күнге дейін нотаға түскен, айтылып жүрген, әртүрлі жинақтарда жарық көрген Кенен атамyzдың әндерінің тарихын ұсындық. Кез келген әнін үйрету барысында сол әннің шыққан заманы, тақырыбы көз алдына еріксіз келетіні осының дәлелі. Бұл бөлімдегі әндердің тарихы Төрткен Кененқызы құрастырып шығарған «Қосылған қоңыр қазға ән мен үнім» атты еңбегіндегі мағлұматтарға сүйеніп жасалды.

3.2 - «Кенен әндерін үйрету әдістемесі» деп аталатын тарауда автордың арнаулы музыкалық оқу орындарында көп жылдан бері сабақ беріп, жинаған тәжірибесімен, Кенен әндерін студенттерге үйрету әдістерімен бөлістік. Бұл бөлімде біз Кенен әндерінің аспап сүйемелін студенттерге үйреті әдіс тәсілдерін айшықтауға тырыстық. Бұл бөлімде біз Кенен әндерін үйрету әдістемесінің бірнеше түрін анықтауға тырыстық. Кенен әндерін меңгеру үшін – ең әуелі оның сол қол қағыстарын, екіншіден оң қол аспап сүйемелін, кварта, квинта арақашықтықпен жүретін негізгі тіректерді (бас буындағы ре-ля, си-фа диез, орта буындағы соль-ре, ля-ре) үшіншіден – дауыстың жоғарғы бірінші сатысына бірден баруды меңгеру, төртіншіден - репертуарын, яғни әндерін тарихымен бірге айта білу керек. Сонымен бірге бұл бөлімде арнайы музыкалық оқу орындарында сабақ беретін ұстаздарға әдістемелік құрал ретінде Кенен әндері күрделірек формасы жағынан, оқыту бағдарламасының кестесімен есептесе отырып, курста үйретілетін әдіс-тәсілдерге жан-жақты әдістемелік нұсқау жасалынды.

3.3 - «Төрткен Кененқызы – сазгердің ән мұрасын кейінгі ұрпаққа жеткізуші» деп аталатын үшінші тарауда, Кенен атамyzдың қызы, Кенен мұрасын осы күнге жеткізушілердің бірі және бірегейі Төрткен Кененқызы туралы жаздық. Кенен мұрасын жинақтап, олардың нотаға түсуіне септігін

тигізіп, бірнеше кітаптарының жарыққа шығуына себеп болғанын айтпағанда, соңғы жиырма жылда Төрткен апамыз Кенен атамыздың ел естімеген, шықпай қалған әндерін Ж.Елебеков атындағы эстрада-цирк колледжінің Жетісу ән мектебінде оқитын студенттерге барып үйреткен. Диссертация жаңалығы ретінде саналатын *қосымшадағы* Кененнің жиырма әні сол кезде Төрткен апаның өзінен алынды. Әндер дәстүрлі «қолдан алу» әдісімен үйретілді.

Диссертациялық жұмыстың соңына пайдаланған әдебиеттер тізімі, және қосымша берілген.

Магистрлік диссертация қорытындыларының жариялануы

Зерттеу жұмысының тақырыбы бойынша мынадай мақалалар жарық көрді:

1. Қазақтың кәсіби әншілік өнерінің қалыптасуы және орындаушылық ерекшеліктері // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. Өнертану сериясы 3(46) 2017 – Астана 2017. 24- бб;
2. Кенен, Кенен дейді ғой елдің бәрі // «Қазіргі заманғы музыкалық өнер мен білім беру саласындағы интеграциялық үдерістер» атты Халықаралық ғылыми – тәжірбиелік конференциясының материалдары. – Алматы, 2017. 97-102 бб;
3. Ән кемеңгері – Кенен // «Бастау» студенттік фильмдер мен киномектептердің VI Халық аралық кинофестивалі «Кино, телевизия және жаңа медиа: тілі, технологиялары, модельдері» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.– Алматы, 2016. 193-196 бб;
4. Кененнің жұлдызы // Қазақ КСР-нің Халық әртісі Гүлжиһан Ғалиеваның өмірі мен қайталанбас мол рухани мұрасын дәріптеуге арналған «Қазақ эстрада өнері және кәсіптік білім саласындағы жаңа технологиялар» атты V-ші республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары // – Алматы, 2017. 96-102 бб;
5. Жетісу ән дәстүрінің негізін қалаушы Кенен Өзірбаев шығармашылығының қалыптасуы және зерттелуі // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. Өнер сериясы 3(58) 2018 – Астана, 2018. 267-270 бб.

**МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ И СПОРТА РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

КАЗАХСКАЯ НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ им.Т.К.ЖУРГЕНОВА

У.Д.К. 784.4.(398.8) (043) (574)
Д18

На правах рукописи

Факультет «Музыкальное искусство»
Кафедра «Традиционное музыкальное искусство»

Даржанова Шолпан Жаркеткеновна

**ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ХУДОЖЕСТВЕННОГО
СТИЛЯ И МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ ПЕСЕННОЙ ТРАДИЦИИ
КЕНЕНА АЗЕРБАЙУЛЫ**

РЕФЕРАТ
магистерской диссертации
на соискание степени магистра
в области искусствоведческой науки,
специальность - 6М040400 «Традиционное музыкальное искусство»

(научно-педагогическое направление)

Научный руководитель: Сабирова А.С.
Кандидат искусствоведческих наук

Рецензент: Бердибай А.Р.
PhD – доктор философии

Алматы, 2018

ВВЕДЕНИЕ

На красоту и мелодичность казахских песен в своих научных трудах указывали многие русские и зарубежные исследователи. Один из них Алекторов А.Е. (1816-1918), в 1893 году отметивший в своей работе «Астраханский вестник» следующее: «Старинные песни, передававшиеся от одного рода к другому, со временем совершенствовались, киргизы (казахи) высоко ценят свои народные песни и чтят их исполнителей, иными словами, каждого киргиза можно назвать певцом». Выдающийся мыслитель Абай, отметив, что жизнь человека с момента его рождения и до последнего вздоха тесно связана с песней, метко писал: «Двери мира при рождении распаивает песня, с песней возвращается плоть в землю». На сегодняшний день песенное творчество казахского народа приносит свои плоды воздаяния.

Актуальность диссертационной работы

Впервые целостно рассматривая музыкальное наследие Кенена Азербая, изучаются специфические особенности его творчества.

В ходе всестороннего исследования музыкального творчества Кенена Азербая, возникает необходимость научного анализа специфических особенностей и содержательной стороны его песен. Отсутствие отдельных научных исследований и трудов по указанной проблеме обосновывает актуальность изучения музыкального наследия Кенена Азербая как целостного художественного явления.

Объект исследования - песенное творчество Кенена Азербая как яркого представителя традиционного песенного искусства Семиречья и его основоположника.

Предмет исследования - развитие и становление песенного творчества Кенена Азербая и история возникновения его песен, разработка методологии обучения песням Кенена в учебных заведениях.

Гипотеза исследования

Введение в высшие учебные заведения научно-обоснованной методологии приемов и способов разучивания песен Кенена Азербая повысит интерес студентов к выбранной специальности и стимулирует их творческую деятельность.

Целью диссертационной работы является собрание песен известного акына, певца и композитора 19-ого века Кенена Азербая, научное освещение в аспекте казахской музыкальной истории эпохальных особенностей наследия выдающегося музыканта; анализ содержательной и художественной сторон песен Кенена, а также целостная оценка его творчества.

В целях изучения поставленной проблемы в диссертационной работе обозначаются следующие **задачи**:

1. Анализируя социально-политическую обстановку исторического периода жизни и творчества Кенена Азербая, дать оценку его биографии и творчеству;

2. На основе музыкально-исторических сведений, архивных данных и воспоминаний о певце сделать всесторонний сравнительный анализ его творчества;
3. На основе музыкальной характеристики профессионального песенного и поэтического творчества, а также импровизаторского искусства произвести системный научный анализ специфических особенностей музыкального языка Кенена Азербаяева. Определить значимость вклада певца в становление и развитие традиционного песенного искусства Семиречья 19-ого века;
4. В учебных программах, ориентированных на традиционную исполнительскую школу Семиречья, дать всесторонний научный анализ специфическим исполнительским приемам Кенена Азербаяева.

Главной идеей научной работы является глубокое исследование творчества Кенена Азербаяева, рассмотрение истории возникновения его песен, выявление их художественных особенностей. С научно-педагогической точки зрения совершенствование методов и приемов овладения репертуаром певца считается важной проблемой. В этой связи значимым является систематизация и конкретизация методов и приемов, используемых при разучивании песен Кенена.

Методы исследования

Теоретическое рассмотрение научных работ искусствоведов по творчеству Кенена Азербаяева; системный анализ трудов ученых по различным песенным школам и традициям, сравнительное освещение звукозаписи песен ряда исполнителей и жырышы, характеристика их исполнительского мастерства явились научной основой диссертационного исследования. В ходе изучения темы диссертации были использованы работы известных музыковедов: А. Байгаскиной, А. Темирбековой, С. Елемановой, И. Кожобекова, А. Бердибая, А. Мукановой и многих других. В диссертационной работе были также применены историко-хронологический, сравнительно-теоретический, системный и комплексный методы исследования.

Обоснованность темы исследования

В казахстанском искусствоведении, музыковедении биография и творчество Кенена Азербаяева не рассматривались в рамках специального научного исследования. О наследии К.Азербаяева в основном писали только литераторы: М.Ауезов, С.Муканов, Е.Исмаилов, а также народный акын Ж.Жабаяев. Статьи и воспоминания были оставлены С.Бегалиным, С. Бакбергеновым, С.Сеитовым, Т.Сыдыковым, А.Тажибаяевым, Н.Торекуловым, М.Жолдасбековым, С.Негимовым, Т.Кененовой, А.Отен и др. В научно-исследовательских статьях и публицистических трудах, написанных в разное время деятелями литературы, музыки и культуры, отмечались особенности музыкального фольклора песенной традиции Семиречья. К ним можно отнести работы А. Жубанова, Б. Ерзаковича, А.Темирбековой, А.Серикбаяевой, А.Нугмановой, З.Коспакова, С.Еламановой, А.Бердибай, А. Сабировой, А. Мукановой, Б. Бабижан.

Научная новизна исследовательской работы

Несомненной научной новизной диссертационного исследования является то, что впервые всесторонне и целостно изучается музыкальное творчество Кенена Азербаяева как яркого певца и композитора, внесшего весомый вклад в становление традиционного исполнительского искусства Семиречья 19-ого века, а также в развитие казахского исполнительского искусства. Научная новизна диссертации отражается в следующих положениях. **Впервые:**

1. На основе научных публикаций о творчестве Кенена Азербаяева, исторических сведений о его жизни, представленных в средствах массовой информации, делается вывод о художественном влиянии и эстетическом воздействии наследия великого певца на духовно-культурную среду, взрастившую Жамбыла Жабаева и Балуана Шолака;
2. Собраны в музыкально-этнографические сборники разрозненные песни Кенена; в музыковедческом аспекте научно проанализированы его песни;
3. Песни композитора комплексно рассмотрены. В связи с этим песни Кенена расцениваются в казахском традиционном песенном творчестве как специфическое художественное явление;
4. На основе анализа обширного и сложного музыкального наследия, специфических особенностей песен К.Азербаяева разработана методология обучения для студентов.

Положения, выдвигаемые на защиту:

1. Рассмотрение наследия Кенена Азербаяева в тесной связи с музыкальными традициями Семиречья дало возможность выявить его весомую роль в песенной культуре казахского народа. Устное песенное творчество певца и композитора 19-ого века нашло созвучие в урбанизированном 20-ом веке. Этот процесс наблюдается в тематике песен, единстве музыки и стиха, мелодии и построении песен К. Азербаяева;
2. В результате периодизации песен Кенена Азербаяева, выявления особенностей его музыкально-художественного языка делается вывод об отличии стилистического почерка композитора от стиля традиционных казахских народных песен, о приобретении его творчеством целого ряда специфических черт, характерных для других музыкальных культур;
3. На основе личного педагогического опыта в качестве инновации диссертационного исследования нами сформулированы основные положения по обучению детей совершенному владению инструментом в целях аккомпанемента, мастерству импровизации, инструментальному сопровождению песен, достижению созвучия между голосом и инструментом, рациональному использованию приемов дыхания, раскрытию содержания песни через ее особенности, овладению культуры сцены и подбору репертуара.

Теоретическая и практическая значимость исследовательской работы

Научные концепции, результаты и выводы, полученные в ходе исследования имеют большое практическое значение. Результаты диссертации можно использовать в целях исследования истории казахской музыки; в изучении творчества выдающихся представителей казахской музыкальной культуры; при научном освещении историко-литературных проблем казахской музыки, а также вопросов становления и развития казахского исполнительского искусства на казахских отделениях музыкальных факультетов высших учебных заведений искусства. Кроме того, диссертационный материал может с успехом применяться на специальных курсах и семинарах, в гимназии, лицеях и школах с углубленным изучением казахской народной музыки.

Структура исследовательской работы

Диссертация состоит из 89 страниц и нотного приложения. Структура работы состоит из: введения, трех глав, заключения, списка использованной литературы и приложения. Во введении содержится актуальность темы, цели и задачи исследования, научная новизна, результаты и положения, выносимые на защиту, объект исследования, источники, практическая значимость, анализ и структура работы.

Первая часть исследовательской работы:

1. Первая часть «Песенная традиция Семиречья и творчество Кенена Азербаетова» включает две главы:

1.1 Первая глава «Предпосылки становления музыкальной школы Семиречья» освещает сведения о творчестве известных представителей Семиреченской музыкальной школы и школы певцов-сказителей. За последние 20 лет в искусствоведческих работах систематически исследуется казахское традиционное исполнительское искусство, творчество поэтов-сказителей и музыкантов Семиречья. Традиционное исполнительское искусство Семиречья стало активно развиваться только со второй половины XIX века. До этого времени широкое распространение получили жыр-терме, айтысы. Исследователь народных песен Семиречья Сагатбек Медеубетов утверждает: «Песенное творчество казахов появилось ранее, однако дошло до нас и сформировалось как вид искусства только во второй половине XIX века».

1.2 Вторая глава «Становление творчества Кенена Азербаетова» написана на основе трудов литературоведов и исследователей музыки, изучавших биографию и творчество певца, поэта и композитора Кенена Азербаетова. В этой главе автором излагается история появления песен Кенена, указывается что поэтапное творчество композитора, его песни классифицируются и систематизируются рядом исследователей. Основой данной работы явились материалы искусствоведов, сведения краеведов, филологические и архивные данные. Особо ценным, на наш взгляд, являются воспоминания дочери Кенена Азербаетова - Торткен Кененкызы. Таким образом, в данной главе логично и аргументированно раскрывается тема заглавия, с научной

степенью достоверности рассматривается личность композитора как выдающегося исполнителя казахских народных песен.

Вторая часть исследовательской работы:

2. Вторая часть «Особенности художественного языка школы Кенена Азербаетова» содержит две главы.

2.1 В первой главе «Классификация структурных групп песен Кенена», анализируя ряд его песен, рассматриваем их по трем группам. Духовные, лирические мотивы творчества К. Азербаетова снискали всеобщую любовь и уважение. Его песни легко запоминались, исполнялись и были музыкально богаты. По этой причине их можно было услышать на всех уголках казахской земли. К сожалению, творчество многих музыкантов Семиречья, также как и в других краях нашей необъятной страны, еще не полностью исследовано. В связи с этим предлагаемая исследовательская работа - это первая попытка изучения творчества Кенена Азербаетова. Считаем, что каждое направление его наследия требует отдельного освещения.

2.2 Во второй главе «Специфическая система (ритм и ладовая система), характерная для песен Кенена» рассматриваем ритм и лад его песен. Данная проблема не исследована в области музыковедения, хотя были опубликованы отдельные статьи. В песнях Кенена как и в традиционных казахских песнях мы наблюдаем завершение мелодии на первой низкой ступени. Однако в самом начале творчества певца можно заметить завершение песен на первую высокую ступень, что является особенностью исполнения песен Кенена, в дальнейшем больше одной третьей части песен Кенена отмечается завершение песен на верхнюю тонику. Это позволяет нам сделать вывод о значительности для композитора завершение песен в традиционной манере. Следовательно, мы можем говорить о специфических музыкальных особенностях творчества К.Азербаетова, характеризующихся отходом от традиционного исполнительского искусства, включающих стилистические черты других музыкальных культур. Это свидетельствует о появлении новых музыкальных закономерностей в его творчестве, далеко не свойственных для импровизированных, фольклорных казахских песен.

Третья часть диссертации:

3. Третья часть «Проблемы обучения песням К.Азербаетова в учебных заведениях» содержит три главы.

3.1 В первой главе третьей части «История песен Кенена Азербаетова» рассматриваем песни, записанные на ноты, исполняемые народом, изданные в разных сборниках. В процессе изучения песни Кенена Азербаетова невольно представляешь то время, когда появилась песня. История появления песен составлена на основе сведений, представленных в работе Торткен Кененкызы «Қосылған қоңыр қазға ән мен үнім».

3.2 Во второй главе третьей части «Методика обучения песен Кенена» автор представляет многолетний опыт работы в специальных музыкальных учебных заведениях по методике разучивания песен К.Азербаетова. В данной главе также рассматриваются методы и приемы, используемые при обучении песен Кенена в сопровождении инструмента. Кроме этого, разработано

методическое пособие с инструкциями для преподавателей специализированных музыкальных учебных заведений по использованию методов и приемов при разучивании сложных по форме песен К. Азербаяева.

3.3 В третьей главе «Торткен Кененкызы – проводник песенного творчества Кенена Азербаяева» излагается информация о дочери композитора - Торткен Кененкызы. Благодаря ей до наших дней сохранилась большая часть музыкального наследия Кенена Азербаяева, изданы несколько книг, систематизированы и записаны на ноты его произведения. В течение 20 лет она занималась изучением ранее неизвестных музыкальных творений композитора и обучала их исполнению студентов эстрадно-циркового колледжа имени Ж.Елебекова. 20 песен, бережно переданные Торткен Кененкызы и указанные в приложении, являются несомненной новизной предлагаемой диссертации. Песни были разучены по специальной методике «қолдан алу» («из рук в руки»).

К диссертационной работе прилагаются список использованной литературы и приложение.

Публикации по результатам магистерской диссертации

По исследовательской работе опубликованы следующие статьи:

1. Қазақтың кәсіби әншілік өнерінің қалыптасуы және орындаушылық ерекшеліктері // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. Өнертану сериясы 3(46) 2017 – Астана 2017. 24- 66;
2. Кенен, Кенен дейді ғой елдің бәрі // «Қазіргі заманғы музыкалық өнер мен білім беру саласындағы интеграциялық үдерістер» атты Халықаралық ғылыми – тәжірбиелік конференциясының материалдары. – Алматы, 2017. 97-102 бб;
3. Ән кемеңгері – Кенен // «Бастау» студенттік фильмдер мен киномектептердің VI Халық аралық кинофестивалі «Кино, телевизия және жаңа медиа: тілі, технологиялары, модельдері» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары.– Алматы, 2016. 193-196 бб;
4. Кененнің жұлдызы // Қазақ КСР-нің Халық әртісі Гүлжиһан Ғалиеваның өмірі мен қайталанбас мол рухани мұрасын дәріптеуге арналған «Қазақ эстрада өнері және кәсіптік білім саласындағы жаңа технологиялар» атты V-ші республикалық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары // – Алматы, 2017. 96-102 бб;
5. Жетісу ән дәстүрінің негізін қалаушы Кенен Әзірбаев шығармашылығының қалыптасуы және зерттелуі // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. Өнер сериясы 3(58) 2018 – Астана, 2018. 267-270 бб.

**MINISTRY OF CULTURE AND SPORTS OF THE REPUBLIC OF
KAZAKHSTAN
KAZAKH NATIONAL ART ACADEMY NAMED AFTER
T.K.ZHURGENOV**

Ә.О.Ж. 784.4.(398.8) (043) (574)
Д18

Manuscript rights

Faculty of "Musical Art"
Department of "Traditional Musical Art"

Darzhanova Sholpan Zharketkenovna

**ARTISTIC LANGUAGE AND LEARNING METHODOLOGY OF KENEN
AZERBAIULY'S VOCAL SCHOOL**

Specialty 6M040400 "Traditional Music Art"
Master of Arts
prepared for getting the degree of
Master 's thesis
REFRAINER

(Scientific-Pedagogical)

Research supervisor: Sabirova A.S.
Candidate of Art Criticism

Review by: Berdibay A.R.
PhD - Doctor of Philosophy

Almaty, 2018

INTRODUCTION

Variety Russian and foreign researchers have mentioned in their own works the beauty and melodiousness of Kazakh songs. In 1893, one of them, A.E. Alektorov (1816-1918), published in the journal "Astrakhan Vestnik", states: "Ancient songs are spread from one tribe to another, and from time to time, the Kyrgyz (Kazakhs) hear their own folk songs, so much so that every single Kyrgyz can be a singer." Abai (Kunanbayev) tells the story that life is connected with the song before the throne of human beings comes down to the Earth: "The song opens the door to the world," the song says. The singing of the Kazakh people is now fruitful before generation.

The relevance of the dissertation is the first review of all the musical works of the akyn (poet) Kenen Azerbaiuly and his musical peculiarities.

It is necessary to study the musical creativity of Kenen Azerbaiuly, in particular, to study the peculiarities and significance of the songs. The study of the musical creativity of Kenen Azerbaiuly as a whole artistic phenomenon, proving the relevance of the topic, is based on the above mentioned issues, which was not specifically scientifically studied in the history of Kazakh musical art before.

The research object is the vocal creativity of the prominent representative and founder of Kazakh traditional music of the Zhetysu region - Kenen Azerbaiuly.

The research subject is the formation of Kenen Azerbaiuly's vocal creativity and the history of his own songs, the technique of the teaching songs to educational institutions.

Research hypothesis: If the methodological basis of the methods of training of Kenen's great representative in Zhetysu vocal school in higher education institutions was developed and studied, creative activities of students would be systematically developed and the interest in the profession would be increased.

The research purpose is to collect the musical songs of the poet, singer, and composer Kenen Azerbaiyev who lived in the XIX century, to define his own musical works regard the history of Kazakh musical art and to evaluate the music as a whole by analyzing both thematic and artistic language.

In order to fulfill the main purpose of the dissertation the following **tasks** have been set:

1. Evaluate the social and political character of the era of Kenen Azerbaiuly, both his biography and creativity;
2. Collect and analyze both musical and historical information about Kenen Azerbaiuly as a the singer, and also archive data, and personal archives that are related to it;
3. As a result of the detailed analysis of the musical works on a scientific basis, the compositions of his musical songs have been defined as musical descriptions of the level of professionalism as master of skill in mastering, improving, mastering of musical, and poetic art. The contribution of the singer to the formation of the Zhetysu vocal art of the XIX century;

4. The Semirechie song tradition and the personal style of the Kenen songs are thoroughly scientifically analyzed to enhance the competence in the curriculum and to preserve the region's unique qualities.

Leading Idea:

In-depth study of extensive creativity, collecting history of the Kenen songs, improving the methods of mastering the repertoire of his songs and elaborating the scientific and pedagogical point of view. The reason is that the method of the Kenen songs' mastering requires systematization and clarification.

Scientific method of research:

Theoretical analysis of the works of the Enlightenment Creativity; theoretical analysis of research works on the dombra and song and dance of scientists; expertise of singers' performances by listening to voice recordings of famous performers. During the study, the famous music researchers such as A. Baygaskina, A. Temirbekova, S. Elemanova, I. Kozhabekov, A. Berdybai, A. Mukanova also uses the results of other leading researchers. The dissertational work includes variety research methods, namely, historical-chronological, comparative-theoretical and systematical.

Level of research theme. Both the bibliographical and creative datas of Kenen Azerbaijani in national art and music studies were not scientifically studied before. Several of the literary critics - M.Auezov, S. Mukhanov, E.Ismailov, A.Zhubanov, and People's poet Zh.Zhabaev - gave valuable comments on his own heritage. Another, such as S. Begalin, S. Bakbergenov, S. Seyitov, T. Sydykov, A. Tazhibayev, N. Torekulov, M. Dzholdasbekov, S. Negimov, and T. Kenenova, etc., released variety articles and memoirs. The musical-researchers of different years have studied scientific articles and publicistic works on popular Kazakh song, musical folklore of musical traditions of Zhetysay region, namely A. Zhubanov, B. Erzakovich, A. Temirbekova, A.Serikbaeva, A.Nugmanova, Z. Kospakov, S.Elemanova, A.Berdybay, A.Sabirova, A.Mukanova, and B.Babzan.

Scientific novelty of the research. The scientific subject of the theme is for the first time, comprehensive study of the musical compositions by Kenen Azerbaijani, who made a great contribution to the Kazakh vocal art, including the formation of the Zhetysay vocal school.

The novelty of the dissertation work in the study of the heritage of the poet reflects the following **issues**. For the first time:

1. Publishing of scientific papers regard Kenen Azerbaijani's musical pieces and also his biographical data, proven by the creation of the formulated links on the artistic demand and taste of Kenen's creativity as the spiritual-cultural environment of Zhambyl, Baluan Sholak;

2. The scattered heritage of Kenen's musical and ethnographic collections has been gathered and accumulated; Kenen's songs, which are systematically reviewed, have been scientifically analyzed by the musical method;

3. Composer's songs have been analyzed in complexity. As a result, Kenen's songs are regarded as an artistic phenomenon, which has a special place in Kazakh traditional music;

4. The songs of Kenen Azerbaiuly with the underlining of its complexity of their learning, and the method of teaching to students are implemented into the curriculum in the educational institutions.

The main conclusions presented to the defense:

1. Considering Kenen Azerbaiuly's legacy in the context of a vast historical background of the Zhetysu tradition it has allowed to define his own place in the traditional song culture. It has also discovered that the singer-composer is combination of oral art of the XIX century and the effects of written art in the urbanized 20th century. These processes are based on the four main factors such as thematic line of composer songs, continuity of song and lyrics, rhythm and the structure levels;

2. As a result of the synthesis of the songs by Kenen Azerbaiuly, the system of both musical and linguistic features of his own musical pieces composes from the traditional Kazakh folk songs and at the same time began to adopt a number of stylistic features of other musical cultures;

3. Described and analyzed the necessary requirements to the professional singers, especially in the field of musicality, important performance skills, instrumental accompaniment, coordination of musical instruments with voice, rational use of breathing, sound reproduction, focusing on the nature of the song, ways of forming these important skills in students by discussing the formation problem repertoire to study the culture of their own innovations;

Theoretical and practical significance of the research. The findings and scientific conclusions obtained in the research have a great practical significance. The results of the research are related to the variety of the disciplines such as history of the Kazakh music, representatives of the Kazakh musical art, the history of the Kazakh musical literature and history, the history of performing art in art universities, departments and faculties, and also special courses and seminars, as well as the several educational institutions, namely, gymnasiums, lyceums, and schools.

Structure of research work. The dissertation contains 90 pages. The discourse consists introduction, three chapters, and conclusion. The list of references and supplementary literature was provided. According to the requirement, **in the introduction**, the basic data on the relevance of the topic, the level of research, its purpose and objectives, scientific novelty, the proposed conclusions, the form and sources of research, theoretical and practical significance, analysis and structure are given.

The *first section* of our research is called 1.1. "Zhetysu vocal school and the creativity of Kenen Azerbaiuly", which consists two chapters, one of which is 1.1 - the first chapter of the "Zhetysu vocal school pioneering", about the creativity of the great representatives of the Zhetysu region. In the last two decades, the vocal, poetry and poetry art of Zhetysu region has been widely studied. According to traditional songwriter Erlan Tuleutay, traditional music of Zhetysu originated only in the second half of the XIX century. Before that, there were poems and aitys in this region. However, Sagatbek Medeubekov, who is studying the traditional song

of Zhetysu region, says: "The art of the song was up to it. But only in the second half of the nineteenth century, when we reached it, -"he says.

1.2 In the *second section*, called "The Formation of Creative Personality of Kenen Azerbaijy", we have written the biographic and creative datas of the singer, poet and composer Kenen based on the papres by both literary and music researchers. In this chapter, the origin of Kenen's songs is described with details with his own life longevity. The composer musical heritage was organized and systematized according to the stages of formation of the creative work. The materials of the study, along with the findings of the local media in the media, were largely based on philological and archival data. The most valuable source of information is Tortken Kenenkyzy's reminiscences. Thus, in this chapter composer Zhetysu was considered both as the part of the traditions of the song and in a broad historical context.

The **second part** of our work is called "The Artistic Language of Kenen Azerbaijy's Vocal School" and consists two chapters. From the 2.1 section, "The Structural Bands of the Songwriting", we examined the Kenen's songs and divided this songs into three main groups.

Generally speaking, Kenen's songs are melodic, light, easy-to-remember, meaningful, balanced, and easy-to-say. The extensive melody is so fast that anyone can quickly learn. So the Kenen's songs can be heard in every corner of the country. As in other regions, many musicians of Zhetysu have not yet been studied before. That is why this research is our first musical performance to the Kenen's song. In the future, each of these major findings will require a personal study.

2.2 - In the second chapter, entitled "The Self-Signature System (Rhythm, Modes)", we focused on both Kenen's rhythm and modes. One of the few articles in this regard, based on the Kenen's songs, has never been studied in musicology before. Traditional folk songs, like the Kenen songs, tend to end with the first stage. But at the first stage of his work, the ending of songs at the first stage was associated with the specifics of the performance, and the ending songs of a later period reached a third of the total number of songs of the first stage. This, in turn, allows the composer to conclude that the traditional ending of the song is not important. Thus, the system of both musical and linguistic features of Kenen Azerbaijy's vocal creativity, alienated from the traditional conditions and methods of the Kazakh professional folk songs, has a number of the stylistic characteristics of other musical cultures. This indicates the appearance of the most stringent patterns that make up the form. It was a peculiar phenomenon for both oral (folk) and professional songs with the freedom.

The **third part** of the dissertation was called "The Problems of Teaching of the Kenen Songs in Educational Institutions", which we divided into three sections.

3.1 - The episode "The History of Songwriting" has been presented to date by the story of the Kenen's songs, which were released and featured in various collections. It is evidenced by the fact that when during the studying any of this song, the song's origins and theme are inevitable. The history of the songs in this section is based on the work of the song "Song and the voice of the brown goose" by Tortken Kenenkyzy.

3.2 - In the section entitled "The Technique of the Teaching Extensive Songs", we have shared the lessons of Kenen's songs with students for a long period at the author's musical education institutions, with the experience gained. In this section, we tried to convey to students the techniques of learning the Kenen songs. In addition, as a methodological tool for teachers teaching in the professional musical schools, Kenen's songs are more complicated, and a comprehensive methodological guidance on the methods taught in the course, taking into account the curriculum schedule.

3.3 - In the third chapter, titled "Tortken Kenenkyzy - the composer of the composer's song to subsequent generations", we wrote about one of his suppliers of Kenen's daughter - Tortken Kenenkyzy. Over the last twenty years, Tortken Kenenkyzy has performed for the students of Stage-Circus College named after Zh.Elebekov, who did not listen and did not hear the songs before. Twenty of Kenen's songs in the annex, which was considered to be a novelty of the dissertation, then were taken from the Tortken-apa. Songs were taught by traditional "oral" method.

The list of references used at the end of the dissertation work, and attached.

Publication of the results of the Master's thesis

The following articles were published on the theme of the research:

1. Formation and performance of Kazakh professional vocal art // Science and life of Kazakhstan. Art Series 3 (46) 2017 - Astana 2017. 24 pp.;
2. Kenen, Kenen says, all of the country // Materials of the International Scientific-Practical Conference "Integration Processes in the Field of Contemporary Musical Art and Education". - Almaty, 2017. pp. 97-102;
3. Wisdom - Kenen // VI International Film Festival of Student Films and Cinema "Bastau" Materials of the International Scientific-Practical Conference "Cinema, Television and New Media: Language, Technologies, Models" - Almaty, 2016. 193-196 pp.;
4. Kenen's star // Materials of the V-th Republican Scientific-Practical Conference "Kazakh Variety and New Technologies in Vocational Education" dedicated to the life and unique spiritual heritage of the People's Artist of the Kazakh SSR Gulzhikhan Galiyeva // Almaty, 2017. 96 -102 pp.;
5. Formation and study of the creativity of Kenen Azirbaiuly, the founder of Zhetysu song tradition // Science and Life of Kazakhstan. Art Series 3 (58) 2018 - Astana, 2018. pp. 267-270.